

## بررسی ظرفیت‌های عتبات در توسعه فرهنگ انقلاب اسلامی

غلامرضا موحدیان

### چکیده

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ به رهبری حضرت امام خمینی<sup>(ره)</sup> و پیروی ملت شریف ایران به پیروزی رسید. این انقلاب به دلیل داشتن رهبر دینی و مسلمان بودن ملت ایران و شعارهای اسلامی آن یک انقلاب فرهنگی دینی و براساس مکتب ائمه معصومین<sup>(علیهم‌السلام)</sup> بود.

در دوران کنونی که پیامبر و یازده امام معصوم ما به ظاهر در قید حیات نیستند و امام عصر هم در غیبت به سر می‌برد، اما مرجع شریف ایشان به عنوان پایگاه‌های معنوی عظیم در شکل‌دهی و انسجام‌بخشی امت اسلامی و گسترش و تعمیق فرهنگ انقلاب اسلامی در ابعاد مختلف نقش به سزایی داشته و دارند. و سالانه میلیون‌ها انسان عاشق و علاقه‌مند، با شور و اشتیاق و با صرف هزینه فراوان و تحمل سختی‌ها به زیارت این پایگاه‌های معنوی جهان اسلام می‌شتابند. خیل عظیمی از این زائران، عاشقان و دل‌داگان انقلاب اسلامی و از بین بسیجیان هستند.

متولیان شکل‌دهی بسیج جهان اسلام می‌توانند با تدوین و اجرای طرح‌ها و راهبردهای مناسب برای گسترش فرهنگ و ارزش‌های انقلاب اسلامی با سازماندهی مناسب اقشار بسیج از فرصت استثنایی زیارت عتبات عالیات و به خصوص راهپیمایی اربعین حسینی بهره‌گیرند.

نظیر چنین حرکت اجتماعی بزرگی بدون سازماندهی و پشتیبانی دولت‌ها بر مبنای شور و شعور ملت‌های مختلف در دنیا وجود ندارد. چنین ویژگی‌هایی می‌تواند بستر ساز حرکت عظیم و گسترده انقلاب اسلامی جهانی گردد. هدف اصلی این مقاله بررسی ظرفیت‌های عتبات در توسعه فرهنگ انقلاب اسلامی است.

**کلیدواژه‌ها:** فرهنگ، انقلاب اسلامی، عتبات

## (۱) مقدمه

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تشکلهای مردمی متعددی به طور خودجوش شکل گرفت و ارتباط این تشکلهای دیگر نقاط جهان برقرار شد که البته خشم بسیاری از محافل غربی از جمله آمریکا را برانگیخت. مردم ایران بدون توجه به این واکنشها، بیداری اسلامی را در جهان گسترش دادند و الگوی ارائه شده از سوی انقلاب اسلامی زمینه حضور سیاسی و اجتماعی و انقلابی مردم دیگر کشورها را فراهم نمود.

انقلاب اسلامی در صدد استقرار نظم نوین جهانی بر پایه دین است و برای تحقق این هدف، دو راهبرد را در پیش گرفته است:

(۱) مقابله با جهانی سازی در مفهوم غربی آن و تلاش برای جلوگیری از برقراری نظامی جهانی مبتنی بر آموزه ها و ارزش های غربی؛

(۲) ارائه تصویری از نظام مطلوب و آرمانی اسلامی و برانگیختن اشتیاق جهانیان به استقرار چنین نظامی حاکمیت.

این نظام، همان نظام امامت و امت است؛ نظامی که به زعامت امام معصوم تشکیل و امام با بهره گیری از علم لدنی، عصمت و امدادهای الهی، نظم عادلانه ای را برقرار کرده و تمام ملت ها، دولت ها و سرزمین ها را تحت عنوان امت واحد به سوی کمال انسانی و اسلامی سوق می دهد. رهبری و امامت در نظام جهانی اسلام، مبتنی بر عقیده، معنویت و سیاست است.

رهبر، منتخب پیامبر و یا منتخب مستقیم و غیر مستقیم امام معصوم است و به دست گرفتن حکومت، با پذیرش مردم ارتباط پیدا می کند، حال که در عصر غیبت هستیم و امام حی حاضر نیست، ائمه گذشته نشانه راه هستند. زیارت آنها، استمرار توجه به راه رسیدن به نظام جهانی اسلام است.

شیعیان آرامگاه امامان شیعه در عراق را در اصطلاح عتبات یا عتبات عالیات می‌گویند. زیارت در اسلام در معنای مطلق کلمه (یعنی دیدار کردن از یکدیگر)، مورد سفارش و مستحب است. در معنای زیارت قبور نیز همچنین است؛ به ویژه اگر مراد از قبور، مزار اولیای الهی باشد. از روایاتی که در مورد زیارت اموات آمده است چنین استفاده می‌شود که اصلاً تفاوتی بین زیارت زندگان و مردگان وجود ندارد. جز اینکه زنده وسیله‌ای برای رویت میت ندارد. در مذهب شیعه بیش از همه در باب زیارت و اهمیت آن سفارش شده است. در تشیع، زیارت امام بعد از مرگ بنابر نقل ایشان مساوی با زیارتشان در حال حیات معرفی شده است و چنانچه اعتقاد به پایداری روح را بپذیریم حق جز این نمی‌تواند باشد؛ به خصوص که روح بیش از هر جایی به بدن و محل دفنش نظر و تعلق دارد (قمی، شیخ عباس ۱۳۸۶ ج ۲: ۱۵۶).

«زیارت»، حضوری عارفانه و مشتاقانه در بارگاه پاکان جهان و تشریف به حرم‌های مقدس و نورانی آنان است. سفری پر از شور و شوق و سرشار از اخلاص و عشق، به سوی حرم معصومان و برگزیدگان الهی است. اعلام تبری و تولای دائمی شیعیان و اظهار مودت و دوستی واقعی ولایت‌مداران است (مجلسی محمدباقر ۱۴۰۳ ج ۱۰۰: ۲۵۴).

در روایات داریم که آرامگاه اولیای الهی بقعه‌ای از بقعه‌های بهشت است؛ یعنی همانطور که بهشت محل وصال حقیقی به خداوند و سلامت و امنیت نفس و برآورده شدن آرزوها و ... است، حرم‌های اولیای الهی نیز این چنین است و تا این اندازه موجب صفای روح و شفای دل می‌شود. کسی که آرامش روحانی را در حرم اهل بیت درک نمی‌کند و تأثیر نمی‌پذیرد باید در رفتار و زیارت خود تجدید نظر کند. رسول خدا (ص) خطاب به امیرالمومنین علی (ع) فرمود: «ای ابا الحسن خداوند قبر تو و قبور فرزندان تو را بقعه‌ای از بقعه‌های بهشت می‌گرداند» (مجلسی محمدباقر ۱۴۰۳ ج ۹۸: ۱۰).

امام صادق (ع) فرمود: «چون یکی از شما شیعیان عمل حج را به جای آورد، حش را با زیارت ما ختم کند، زیارت ما جزو پایانی حج است» (دیلمی حسن، ۱۳۷۹، ج ۲: ۳۸۳).

حضرت امام خمینی (ره) می‌فرماید: «ممکن است گفته شود که علاقه روح نسبت به بدن بعد از مرگ باقی است؛ زیرا بدن محل قرار و جایگاه رشد و پرورش او بوده است... من می‌گویم: برای نفس دو نوع علاقه نسبت به بدن وجود دارد: علاقه صوری و علاقه مادی. البته مرگ موجب قطع علاقه صوری می‌شود، لیکن علاقه مادی همچنان پایدار است و از همین جهت زیارت قبور تشریع و جایز شمرده شده است». بنابراین وجود عتبات در کشور عراق یک فرصت استثنایی برای انقلاب اسلامی است که هر سال میلیون‌ها انسان عاشق اهل بیت برای زیارت عتبات با هزینه خودشان به عراق سفر می‌کنند که عمده‌تاً هم به دلیل ویژگی‌های انقلاب اسلامی شیفته معارف انقلاب هستند. این موقعیت بهترین فرصت برای گسترش فرهنگ و ارزش‌های انقلاب است. آستانه‌های مقدسه ائمه اطهار برای شکل‌دهی نظام امامت، یک منبع قدرت نرم استثنایی بوده و می‌باشد.

## ۲) تعریف و بیان مسأله

زیارت ائمه معصومین (علیهم‌السلام) مراسمی عبادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است که با اجتماع مسلمانان جهان متشکل از ملیت‌ها، نژادها و اقوام مختلف برگزار می‌شود. این مراسم در روز اربعین سالار شهیدان حضرت اباعبدالله الحسین (ع) در عتبات عالیات کشور عراق به اوج خود می‌رسد.

ظرفیت عظیم عتبات عالیات به دلیل ارزش‌های حاکم بر فرهنگ شیعی نقش به‌سزایی در توسعه فرهنگ انقلاب اسلامی در جهان اسلام و در میان مسلمانان دنیا دارد. در صورت برنامه‌ریزی و بهره‌برداری مناسب از این ظرفیت عظیم می‌توان نسبت به گسترش هرچه بیشتر فرهنگ و ارزش‌های انقلاب اسلامی اقدام کرد و باعث بیداری ملت‌ها و رشد و تعالی امت اسلامی شد. وجود این ظرفیت

در مکتب تشیع در دنیا بی‌نظیر است، به گونه‌ای که مردم برای زیات ائمه خود حاضرند از تمام داشته‌های خودشان بگذرند و حتی تا پای تقدیم جان خود پیش بروند.

بسیج مستضعفین در تحقق رهنمودهای حضرت امام خمینی<sup>(ره)</sup> رسالت اصلی را بر دوش دارد. از جمله اینکه ایشان می‌فرمایند: «من به صراحت اعلام می‌کنم که جمهوری اسلامی ایران با تمام وجود برای احیای هویت اسلامی مسلمانان در سراسر جهان سرمایه‌گذاری می‌کند و دلیلی هم ندارد که مسلمانان جهان را به پیروی از اصول تصاحب قدرت در جهان دعوت نکند و جلوی جاه‌طلبی و فزون‌طلبی صاحبان قدرت و پول و فریب را نگیرد. ما باید برای پیش‌برد اهداف و منافع ملت محروم ایران برنامه‌ریزی کنیم. ما باید در ارتباط با مردم جهان و رسیدگی به مشکلات و مسائل مسلمانان و حمایت از مبارزان و گرسنگان و محرومان با تمام وجود تلاش نماییم و این را باید از اصول سیاست خارجی خود بدانیم. ما اعلام می‌کنیم که جمهوری اسلامی ایران برای همیشه حامی و پناهگاه مسلمانان آزاده جهان است» (امام خمینی<sup>(ره)</sup>، صحیفه ج ۲۱: ۹۱).

دستیابی ایران به استقلال سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی به الگویی برای کشورهای دیگر از جمله کشورهای غرب آسیا تبدیل شده و آنان نیز در جنگ با متجاوزان به کشورشان، با شعار "مرگ بر آمریکا"، شیوه بسیج مردمی، سلاح سبک و متعارف و توکل بر خدا، خواهان انقلاب اسلامی شده‌اند.

در نظام جهانی مبتنی بر اسلام، این دین الهی برآورنده نیازهای بنیادین و اساسی فطری و روحی انسان است. در این نظام از تعلقات ملی، رهبری‌های چندگانه و مزورانه، قانون‌های خطاپذیر بشری و حاکمیت شیطان که ریشه منازعات، مشاجرات و مجادلات جهان است، خبری نیست. انسان‌ها در جامعه جهانی اسلامی، اعمال حاکمیت و قانون خدا بر روی زمین را به رهبر الهی می‌سپارند.

یکی از بارزترین ویژگی رهبری امام خمینی<sup>(ره)</sup> و انقلاب اسلامی بهره‌گیری از دین در جهت ایجاد تحول مطلوب اجتماعی بود. ایشان با تکیه بر دین مفهوم قدرت را تغییر دادند تا مسلمانان دریابند، قدرت واقعی همان قدرت الهی است و به کمک چنین قدرتی می‌توان به حقوق خویش دست یافت. در حقیقت، حاکمیت الهی در اراده امام تجلی یافته، مرزهای اعتباری و قراردادی موجود در دنیا را زایل می‌کند. ایشان می‌فرماید: «ما در صدد خشکانیدن ریشه‌های فاسد صهیونیسم، سرمایه‌داری و کمونیسم در جهان هستیم. ما تصمیم گرفته‌ایم به لطف و عنایت خداوند بزرگ نظام‌هایی را که بر این سه پایه استوار گردیده‌اند نابود کنیم و نظام اسلام رسول الله (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) را در جهان استکبار ترویج نماییم و دیر یا زود ملت‌های دربند شاهد آن خواهند بود» (امام خمینی<sup>(ره)</sup>، ۱۳۸۸: ۸۱).

باید بسیجیان جهان اسلام در فکر ایجاد حکومت بزرگ اسلامی باشند و این شدنی است؛ چرا که بسیج تنها منحصر به ایران اسلامی نیست. باید هسته‌های مقاومت را در تمامی جهان به وجود آورد و در مقابل شرق و غرب ایستاد. آستانه‌های مقدسه ائمه یکی از مؤثرترین منابع قدرت نرم انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی بوده و هستند. دشمن همواره به دنبال آن بوده و هست که اجازه ندهد از این منابع قدرت برای گسترش انقلاب اسلامی به خوبی استفاده شود. باید از این منابع قدرت به نحو کامل بهره ببریم. تاکنون بهره کامل را نبرده‌ایم و مطالعه و تحقیق نکرده‌ایم. بهبهمن دلیل آسیب‌ها و مشکلاتی داشته‌ایم. بنابراین مسأله ما عدم توفیق در بهره‌گیری و فیض بردن کامل از این منابع قدرت بوده و می‌باشد. سؤال این است: وجود عتبات عالیات در عراق چه ظرفیتی در گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی دارد؟ چگونه می‌توان از ظرفیت عظیم عتبات توسط اعضای بسیج که در شکل‌های مختلف به زیارت عتبات می‌روند، استفاده کرد؟

### ۳) سؤال اصلی

ظرفیت‌های عتبات عالیات در عراق برای گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی کدام است؟

### ۴) فرهنگ

در خصوص معنی لغوی فرهنگ در «فرهنگ عمید» آمده است: «فرهنگ، فرهنگ، علم، دانش، ادب، معرفت، تعلیم و تربیت، آثار علمی و ادبی یک قوم یا ملت» (عمید، ۱۳۶۳: ۹۱۰).

یونسکو در باب فرهنگ چنین اعلام می‌دارد

۱) فرهنگ مشخص‌کننده خصوصیت‌های یک جامعه و یا یک انسان به خصوص ویژگی‌های روحی و رفتاری است.

۲) فرهنگ، نظام‌واره‌ای است از «عقاید و باورهای اساسی»، «ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری»، ریشه‌دار و دیرپا و «نمادها» و «مصنوعات» که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد (نقشه مهندس فرهنگی سال ۹۲).

در این تعریف عناصر تشکیل‌دهنده فرهنگ مانند هنر، ادبیات، خصوصیت‌های رفتاری عمومی، ارزش‌های ملی، باورها و حقوق اساسی مورد قبول در هر جامعه مشخص شده‌اند.

۳) فرهنگ موجب موفقیت‌ها و یا شکست برای جوامع بشری می‌شود و بر آینده هر جامعه و افراد آن تأثیر به سزایی دارد (کمیسیون فرهنگی یونسکو، ۱۹۸۳).

## ۵) پیشینه و تعریف واژه انقلاب

«انقلاب»، از واژگانی است که از گذشته دور، هم در زبان عربی و هم در زبان فارسی، یکی از اصطلاحات نجومی و به معنای «حرکت دورانی منظم و قانونمند ستارگان»، «دور» و «گردش» بوده است. در قرآن کریم نیز این کلمه در دو معنای «رجوع و بازگشت» و «تحول و دگرگون شدن» استعمال شده است. اروپاییان برای القای معنای نجومی این کلمه از دیرباز، لفظ «Revolution» را به کار می‌برده‌اند. از سال ۱۶۶۰ میلادی بدین سو، این لفظ در غرب معنای جدید دیگری نیز یافت و برای قیام سریع، پرشور و همگانی مردم علیه نظام حاکم به کار رفت. این که چرا غربیان برای نام‌گذاری این قسم از حرکتهای اجتماعی از اصطلاح نجومی استفاده کردند، خود، ادله و عللی دارد که در کتاب‌های مختلف به آن‌ها اشاره شده است (آقای و علی‌بابایی، ج ۱: ۱۳۶۶: ۵۳).

شهید مطهری، انقلاب را این‌گونه تعریف می‌کند: «انقلاب، عبارت است از طغیان و عصیان که مردم علیه نظام حاکم موجود برای ایجاد وضع و نظمی مطلوب انجام می‌دهند؛ یعنی انقلاب از مقوله عصیان و طغیان است علیه وضع حاکم برای وضعی دیگر. پس ریشه‌های انقلاب دو چیز است: یکی نارضایتی و خشم از وضع موجود و دیگر آرمان یک وضع مطلوب» (مطهری، ۱۳۷۵: ج ۲۴: ۱۳۹).

از نگاه شهید آیت‌الله سیدمحمدباقر صدر: «انقلاب، جنبشی سرسختانه و بر مبنای اصول مکتبی معینی است که با درک واقعیت‌های موجود، به دنبال تغییر و دگرگونی بنیادین در تمامی ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی و معیارها، اصول و ارزش‌های حاکم است» (جمشیدی، ۱۳۷۷: ۱۲۰).

ساموئل هانتینگتون می‌گوید: «انقلاب یک دگرگونی سریع، بنیادین و خشونت‌آمیز داخلی در ارزش‌ها و اسطوره‌های مسلط جامعه، نهادهای سیاسی، ساختار اجتماعی، رهبری، فعالیت‌های حکومتی و سیاست‌های آن است» (عیوضی، ۱۳۹۱: ۲۰).

## ۶) انقلاب اسلامی

در ترکیب «انقلاب اسلامی»، «اسلام»، هدف و «انقلاب»، وسیله است. در واقع، مردم و رهبری انقلاب به وسیله انقلاب تلاش کردند تا مجدداً اسلام را به عنوان یک مکتب اجتماعی و سیاسی احیا نمایند (حشمت‌زاده، ۱۳۷۸: ۳۳).

در این مکتب، انقلاب اسلامی، یک انقلاب سیاسی یا دگرگونی اجتماعی محض نیست، بلکه تجدید حیات اسلام را در تمام وجوه و ابعاد در نظر دارد و متضمن بازگشت به اصول اسلام به عنوان مکتبی جامع و تضمین‌کننده حیات دنیایی و معنوی انسان است (افشاری‌راد و آقابخشی، ۱۳۸۳: ۳۴۹).

نظام جمهوری اسلامی، نتیجه و برآیند انقلاب اسلامی است که در سال ۱۳۵۷ با رهبری امام خمینی<sup>(ره)</sup> به پیروزی رسید و جانشین نظام سلطنتی پهلوی گردید. هم‌اکنون انقلاب اسلامی ایران متأثر از مجموعه‌ای از ارزش‌ها، آرمان‌ها و تفکرات اسلامی - شیعی و نیز رفتارهای ملی است که به ویژه در حوزه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی تبلور یافته و در قالب نظام سیاسی «جمهوری اسلامی» عینیت یافته است.

دو ویژگی مهم انقلاب که اسپوزیتو آن را «اسلام‌گرایی - آرمان‌گرایی» و «مردمی بودن» می‌داند، به مانند زمان وقوع انقلاب در استمرار آن در سیستم حکومت جمهوری اسلامی نیز پا برجا مانده است (جان‌ال اسپوزیتو، ۱۳۸۲: ۸۶).

انقلاب اسلامی یعنی راهی که هدف آن، اسلام و ارزش‌های اسلامی است و انقلاب و مبارزه صرفاً برای برقراری ارزش‌های اسلامی انجام می‌گیرد. به بیان دیگر در این راه مبارزه، هدف نیست، وسیله است.

انقلاب اسلامی با توجه به خصوصیات منحصر به فردی که دارد از دیگر انقلاب‌های جهان ممتاز است و مفهوم جدیدی از انقلاب به دست می‌دهد. برخی از این خصوصیات عبارتند از:

- (۱) برخورداری از پشتوانه عظیم فلسفه و فقه و معارف اسلامی؛
- (۲) انقلاب اجتماعی همه‌جانبه همراه با تحول بنیادین در زندگی انسان‌ها؛
- (۳) استواری بر پایه فرهنگ و اعتقاد و ایمان؛
- (۴) بهره‌مندی از رویکرد ارزشی و هدف‌گیری اصلاح مفاسد بشری؛
- (۵) حاکم‌سازی فرهنگ توحیدی به جای فرهنگ الحادی و استبدادی؛
- (۶) شکل‌گیری بر مبنای نظم و انضباط انقلابی (قنبری، ۱۳۸۶: ۲۲۲).

با توجه به این خصوصیات است که انقلاب اسلامی یک تفسیر اسلامی و الهی بوده و به معنای زنده کردن دوباره اسلام است. انقلاب اسلامی؛ یک تحول اخلاقی، فرهنگی و اعتقادی است که به دنبال آنها تحول اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و آن‌گاه رشد همه‌جانبه ابعاد انسان‌ها می‌آید (همان، ۲۲۳).

حاصل کلام این‌که انقلاب اسلامی بر اساس یک ضرورت طبیعی و تاریخی و مبتنی بر قواعد و سنن الهی به وقوع می‌پیوندد.

#### ۱-۶) ارکان شکل‌گیری انقلاب اسلامی

برای شکل‌گیری هر انقلابی یک عنصر فکری و دو عامل انسانی مورد نیاز است. عنصر فکری همان ایدئولوژی و مکتبی است که انقلاب بر پایه آن استوار می‌شود و عنصر انسانی نیز یکی مردمند و دیگری رهبری (همان، ۲۳۰ - ۲۳۱). هرگاه این سه عنصر در کنار هم قرار گیرند و جهت‌گیری یکسان داشته باشند، انقلاب شکل می‌گیرد. بدیهی است هر چه قوت این سه رکن بیشتر باشد، سرعت شکل‌گیری و پیروزی انقلاب نیز بیشتر خواهد بود. بنابراین، ارکان انقلاب اسلامی در سه عنصر زیر بیان می‌شود:

**الف) مکتب:** انقلاب اسلامی بر پایه اندیشه و جهان‌بینی اسلامی استوار است. تفسیر انسان، تفسیر تاریخ، تحلیل حوادث حال و گذشته و آینده، تفسیر طبیعت، تبیین همه علایقی که انسان را با دنیای بیرون از وجود او مرتبط می‌کند و نیز فهم

و درک آدمی از وجود خود و همه چیزهایی که نظام ارزشی جامعه را می‌سازد و آن را بر اداره مطلوب خود قادر می‌سازد، از این جهان‌بینی الهی ریشه و مایه می‌گیرد.

اساسی‌ترین مبنای جهان‌بینی الهی و اسلامی، اصل توحید به معنای اعتقاد به وجود خدا و قدرت غیبی او و حاکمیت علم، قدرت، عزت، جلال، جمال مطلق، اراده و مشیت او بر هستی است و همه امور دیگر به نحوی از انحا به توحید باز می‌گردند. یکی از نکات برجسته و قابل توجه در زمینه انقلاب اسلامی این است که دین اسلام سازنده فرهنگ ملی است و به همین دلیل اموری نظیر جهاد، شهادت، پیروی از انسان باتقوا و عادل، بیزاری از ظلم و ظالم، اتحاد و همبستگی، توکل به خدا و... در متن این فرهنگ قرار دارد و خمیرمایه حرکت انقلابی مردم و پیروزی آنها را به ارمغان می‌آورد (همان، ۲۳۱ - ۲۳۲).

**ب) رهبر:** قدرت و قوّت رهبری در انقلاب اسلامی با اتکای به اسلام، ناشی از موقعیت دینی او است که مشروط به برخورداری از ویژگی‌هایی نظیر فقاقت، عدالت، علم، معرفت، زهد، مدیریت، شجاعت، بینش سیاسی و تدبیر است، بر خلاف انقلاب‌های دیگر که غالباً انسان‌هایی به عنوان سیاست‌مدار حرفه‌ای با تکیه بر زر و زور و تزویر در جایگاه رهبری قرار می‌گیرند.

رهبر انقلاب اسلامی پس از اثبات حقانیت مکتب سیاسی خود، می‌تواند مردم را آرام آرام وارد میدان مبارزه کرده، به همراهی آنها، انقلاب بزرگ اسلامی را شکل دهد و در نتیجه آثار شوم تسلط قدرت‌های ستمگر را در کشور خود برطرف و دنیا را متحول کند.

**ج) مردم:** بزرگ‌ترین اهرم پیش‌برد انقلاب اسلامی، حضور عظیم مردم در عرصه‌های انقلاب است. به چند دلیل؛ اولاً: چون اسلام بیشترین حق را در اداره نظام‌های اجتماعی به مردم می‌دهد و هر دستگاه حاکم را یک دستگاه خدمت‌گزار برای مردم می‌داند. ثانیاً: چون مردم تشکیل‌دهندگان و به وجود آورندگان یک

نظام اسلامی هستند. ثالثاً: چون دخالت و نظارت مردم بیشترین تضمین را برای حفظ یک نظام اسلامی از انحراف می‌کند (همان، ۲۳۲ - ۲۳۳).

## ۲-۶) پیام انقلاب اسلامی

هر انقلابی نظیر زلزله یا آتشفشان تأثیرات کم و بیش منطقه‌ای و بین‌المللی دارد و برای ایجاد عمق راهبردی خود، پیامی را عرضه می‌کند. هر چه پیام انقلاب پرجاذبه‌تر باشد، انسان‌های بیشتری به پذیرش و حمایت و الگوپذیری از آن روی می‌آورند.

انقلاب اسلامی این پیام را به دنیا عرضه می‌کند که بسیج‌کننده‌ترین ایدئولوژی‌ها اسلام است و اسلام مکتبی است که نه تنها توانایی سازماندهی یک مبارزه عظیم را دارد، بلکه در دوران پیچیده عصر ماشینی با همه معارضه‌ها و تضادهایی که سیاست‌های جهانی دارد، قادر به حل مشکلات جامعه و اداره آن بوده و بقا و ماندگاری‌اش را تضمین می‌کند (مقام معظم رهبری، نماز جمعه، ۱۳۶۵/۱۱/۱۴).

برخی از پیام‌های انقلاب اسلامی را می‌توان به صورت زیر برشمرد:

۱) لزوم خروج انسان از یوغ بردگی و بندگی طاغوت و رستن از ذلت و خواری (مقام معظم رهبری ۱۳۵۹/۱۲/۸ و ۱۳۶۱/۹/۳۰)؛

۲) روی آوردن به عبودیت خدا و رستگاری (همان)؛

۳) رآشتن در مقابل همه بدی‌ها و کجی‌ها و نابسامانی‌ها (همان)؛

۴) تنی بودن حکومت و قدرت سیاسی بر پرهیزکاری، عدالت و حقیقت (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹/۱۱/۲۷)؛

۵) ضرورت دین‌گرایی و خدامحوری و نیز بازگشت از مسیر انحرافی دوران غرور جاهلانه شکوفایی علم.

## ۳-۶) نقش انقلاب اسلامی در جهان

به طور کلی در حوزه مطالعات آینده، همه گزارش‌ها حاکی از رشد چشمگیر جمعیت مسلمانان و متعاقب آن تقویت جایگاه و توان اثرگذاری مسلمانان است؛ از این رو، در خصوص وضعیت آینده مسلمانان در اروپا می‌توان اذعان نمود که اسلام، دیگر نه به عنوان مسأله سیاست خارجی اروپا، بلکه یکی از دغدغه‌های سیاست داخلی آن به شمار می‌رود. امروزه اسلام به عنوان دومین دین بزرگ (به لحاظ پیروان) در بیشتر کشورهای اروپایی رو به گسترش است. بی‌تردید مسلمانان در سال‌های آینده، نیروی اجتماعی و سیاسی مؤثری در چارچوب اتحادیه اروپایی خواهند بود و بر تصمیم‌گیری‌های سیاست داخلی و خارجی اروپا تأثیری مستقیم خواهند داشت (عیوضی، ۱۳۹۱: ۱۶۹).

اساساً افزایش میزان جمعیت مسلمانان و ارتقای جایگاه اسلام و نقش‌آفرینی بیشتر آنان در اروپا و کشورهایمانند آمریکا و روسیه، قدرت مانور انقلاب اسلامی را در عرصه‌های بین‌المللی ارتقا می‌بخشد. در آینده احتمال می‌رود مسلمانان با جمعیتی بیشتر و به گونه‌ای مؤثرتر در معادلات جهانی نقش‌آفرینی کنند. کارشناسان مسائل اسلام در اروپا، به نقش انقلاب اسلامی ایران در هویت‌بخشی و ایجاد انگیزش در میان مسلمانان اروپا اشاره کرده‌اند. انقلاب اسلامی نه فقط در جهان اسلام، در اروپا نیز الهام‌بخش بوده و این نکته‌ای است که متفکران غربی نیز بدان اذعان دارند.

## ۴-۶) فرهنگ انقلاب اسلامی

۱) ایستادگی در مقابل سلطه غرب؛ انقلاب اسلامی از یک طرف با ایستادگی مقابل سلطه غرب و اثبات این نکته که ملت‌های انقلابی توانایی ایستادگی مقابل دشمنان خود، هرچند قوی، را دارند، انگیزه لازم برای حضور مردم جهان را در صحنه مبارزه با سلطه غرب فراهم می‌کند.

۲) انقلاب اسلامی سخن تازه‌ای را با عنوان حکومت اسلامی مطرح می‌کند که بر خلاف فرهنگ سیاسی غربی، از نظام جدیدی سخن می‌گوید.

۳) ترویج آزادی، استقلال، ضدیت با استبداد و استعمار، و زنده کردن روح مبارزه و تلاش برای آینده بهتر (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱: ۲۱۵ - ۲۱۶).

۴) احیای فرهنگ سیاسی مبتنی بر قرآن، نفی سکولاریسم و مهم‌تر از همه ضرورت بازگشت به اسلام ناب محمدی<sup>(ص)</sup> (همان، ۲۱۶).

۵) بازسازی تمدن اسلامی؛ انقلاب اسلامی با اعطای خودباوری فرهنگی به ملت‌های مسلمان و بهره‌گیری از فناوری‌های مدرن ارتباطی برای انتقال پیام نواندیشی دینی در جهان اسلام می‌تواند رویکرد تمدنی خود را به منصفه ظهور رساند. همچنین از رهگذر احیای ارزش‌هایی چون عدالت‌محوری و عدالت‌گستری، توسعه و تعالی همه‌جانبه، کرامت انسانی و آزادی‌های مشروع، صلح‌طلبی، عزت نفس، توسعه اخلاق و دین‌مداری، شکوفایی حس خداجویی، و... موجبات شکوفایی و بالندگی مجدد تمدن اسلامی را در راستای تمدن‌سازی نوین فراهم می‌آورد (نوروزی، ۱۳۹۱: ۳۱۴ - ۳۱۵).

#### ۵-۶) ویژگی‌های مشترک نهضت عاشورا و انقلاب اسلامی

این سخن فریاد مشترک و در حقیقت، پلی ارتباطی است میان دو نهضت: قیام عاشورای سال ۶۱ هجری در نینوا، و انقلاب اسلامی سال ۱۴۰۰ در ایران. رهبران این دو انقلاب حرکت خود را با یک سخن آغاز نمودند؛ هرچند رهبری در یکی اصلی و در دیگری فرعی، در اولی متبوع و در دومی تابع، در یکی مقتدا و در دیگری مأموم او بود.

رهبری در آنجا به اوج قلّه انسانیت و فراتر از آن، به مقام عصمت رسیده و سکوت برایش حرام گردیده بود. پس لازم دید تا خون خود بیفشاند و از برچیده شدن خوان نعمت خداوندی و سفره شریعت محمدی<sup>(ص)</sup> جلوگیری نماید. اما در

اینجا، عارف به اوج قله معرفت نایل شده پس از انجام چهارمین سفر از «اسفار اربعه»، نتوانست به تنهایی در آن اوج عروج، بر سفره حقیقت بنشیند و به تنهایی از آن نعمت‌های رنگارنگ استفاده کند. پس چاره‌ای ندید جز اینکه از آن معراج به میانه خلق باز گردد و دست بسیاری را گرفته، مجدداً با خود ببرد (سیر فی الخلق بالحق).

از دیگر ویژگی‌های مشترک نهضت عاشورا و انقلاب اسلامی عبارتند از:

- (۱) ایثار و فداکاری؛
- (۲) نجات دین خدا؛
- (۳) امر به معروف و نهی از منکر؛
- (۴) مبارزه با علت فساد؛
- (۵) ظلم‌ستیزی و طاغوت‌زدایی؛
- (۶) تضاد با لیبرالیسم.

#### ۶-۶ گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی

از منظر امام راحل<sup>(ره)</sup> مفهوم صدور انقلاب در واقع انتقال ارزش‌های معنوی و الهی آن و رساندن این رسالت به گوش جهانیان از طریق استفاده از امکانات و ابزارهای پیام‌رسانی است که باید این هدف با استفاده از راهکارهای موجود مانند: دعوت و تبیین مفاهیم و معارف اسلامی در جهان، معرفی و تبیین فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی، فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای گفتگوی تمدن‌ها و فرهنگ‌ها، تقویت وحدت امت اسلامی، احیای فرهنگ اهل بیت<sup>(ع)</sup> و ترویج و گسترش زبان و ادبیات فارسی تحقق یابد.

#### ۶-۷ انقلاب اسلامی و صدور ارزش‌های فرهنگی

پیروزی انقلاب اسلامی ایران در بهمن‌ماه سال ۵۷ سرمنشأ تحولات عظیمی در منطقه و جهان گردیده و تأثیرات شگرف بین‌المللی را به دنبال داشته است.

انقلابی که با تکیه بر ایمان و باورهای اسلامی و با شعار نه شرقی، نه غربی رژیم خودکامه شاه را سرنگون کرد و حکومت جمهوری اسلامی را در این سرزمین محقق ساخت.

انقلاب اسلامی به عنوان یکی از مهم‌ترین و عظیم‌ترین رویدادهای قرن معاصر، دارای برکات و نتایج بسیار بزرگ و درخشانی در ایران و جهان بود.

روژه گارودی، اندیشمند مسلمان فرانسوی در مقاله‌ای، انقلاب اسلامی ایران را اینچنین توصیف می‌کند: «به راستی انقلاب اسلامی که امام خمینی<sup>(ه)</sup> آن را رهبری کرد به هیچ یک از انقلاب‌هایی که در قبل برپا شدند، شبیه نیست. در طول تاریخ انقلاب‌هایی بودند که به هدف تغییر نظام سیاسی برپا گردیدند، انقلاب‌های اجتماعی هم در جهان رخ داده است و نشانگر خشم فقرا علیه اغنیا بود، انقلاب‌های ملی هم خشم خود را علیه استعمارگران و غاصبان خالی کردند، اما انقلاب اسلامی ایران نیز دارای تمامی این انگیزه‌ها بود.

این انقلاب علاوه بر موضوعاتی که گفته شد دارای معانی جدیدی بود که نه فقط حکومت سیاسی، اجتماعی، استعماری را سرنگون کرد، بلکه مهم‌تر از آن تمدن و جهان‌بینی خاصی را که در مقابل دین علم شده بود، واژگون ساخت» (نشریه شما، مورخ ۷۷/۱۰/۱۰، ۱۳ صفحه فرهنگی).

انقلاب اسلامی ایران تأثیرات زیادی در بیداری مسلمانان جهان و احیای باورهای دینی داشت.

در عصری که می‌رفت عزت و شوکت اسلامی توسط استعمارگران و دشمنان اسلام پایمال گردد و اخلاق و ارزش‌های اسلامی به بوته فراموشی سپرده شود، انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی<sup>(ه)</sup> به وقوع پیوست و فرهنگ و تمدن اصیل اسلامی را به ارمغان آورد و بارقه‌امیدی در دل میلیون‌ها مسلمان در گوشه

و کنار دنیا زنده کرد و باعث تجدید حیات اسلام و زنده شدن مجد و عظمت دیرینه جهان اسلام گردید.

مقام معظم رهبری با اشاره به ویژگی‌های انقلاب اسلامی و ضرورت پیام‌رسانی و ابلاغ ارزش‌های انقلاب می‌فرمایند:

«انقلاب، دو جهت داشت: یک جهت، مبارزه با استبداد داخلی و حکومت فاسد وابسته‌ای که مردم و کشور را بدبخت و بیچاره کرده بود؛ انقلاب می‌خواست کشور و ملت را نجات دهد؛ در دامن اسلام، مردم اداره شوند و حکومت، اسلامی باشد. جهت دیگر، وجهه سخن و پیام نو برای دنیا و بشریت است؛ این چیزی است که دنیا را به خود جذب کرد؛ والا فلان متفکر اروپایی یا غربی یا آفریقایی یا آمریکای لاتین که امام و انقلاب و نظام اسلامی و حرکت مردم را ستایش می‌کند، او که داخل کشور ما نیست تا از حکومت، چیزی فهمیده باشد؛ پیام جهانی و انسانی اسلام است که او را به ستایش وادار می‌کند. جنبه دوم، بسیار مهم است؛ ما باید بتوانیم این را بیان کنیم (مقام معظم رهبری، ۸۰/۱۱/۱۷).

## ۷- صدور انقلاب اسلامی

حال چطور و چگونه این پیام انسان‌ساز را به گوش مسلمانان و جهانیان برسانیم؟

چه تدبیری اندیشیده شود تا ارزش‌های فرهنگی انقلاب را به صورت مطلوب و منطقی به دنیا ابلاغ نماییم و مخاطبان و مشتاقان انقلاب را از آماج حملات فکری و فرهنگی دشمنان برهانیم؟

پاسخ عبارت از صدور انقلاب است؛ زیرا انقلابی که بر پایه مایه‌های فکری و فرهنگی نضج گرفته و رشد یافته، به جهت احساس رسالت انقلابی و وظیفه شرعی و انسانی که برای خود می‌بیند برای نشر و ترویج اندیشه‌های خود اقدام خواهد کرد و این مفهوم یعنی صدور انقلاب، صدور افکار و اندیشه‌هایی که

انقلاب اسلامی براساس آنها و برای آنها صورت گرفته است، کسب استقلال و آزادی با تکیه بر اسلام می‌باشد.

#### ۷-۱) معرفی ارزش‌های انقلاب اسلامی برای امت اسلامی

- ۱) دعوت و تبیین مفاهیم و معارف اسلامی در جهان؛
- ۲) معرفی و تبیین فرهنگ و تمدن ایرانی و انقلاب اسلامی؛
- ۳) ارائه طرح و فراهم آوردن زمینه‌های گفتگوی تمدن‌ها و فرهنگ‌ها؛
- ۴) تقویت وحدت امت بزرگ اسلامی؛
- ۵) معرفی چهره اصیل تشیع و احیای فرهنگ اهل بیت<sup>(ع)</sup>؛
- ۶) ترویج و گسترش زبان و ادبیات فارسی.

یکی از دستاوردهای ارزشمند انقلاب در منطقه و جهان، صدور انقلاب اسلامی است.

امام خمینی<sup>(ره)</sup> و مسئولان برجسته نظام، بارها روی این موضوع مهم تکیه کرده‌اند و در بیانات و نوشته‌های متعددی نسبت به صدور انقلاب اسلامی، اظهارنظرهایی داشته‌اند.

در ابتدای پیروزی انقلاب حضرت امام<sup>(ره)</sup> فرمودند: «ما به تمام جهان تجربه‌هایمان را صادر می‌کنیم و نتیجه مبارزه و دفاع با ستمگران را بدون کوچک‌ترین چشم‌داشتی، به مبارزان راه حق انتقال می‌دهیم و مسلماً محصول صدور این تجربه‌ها، جز شکوفه‌های پیروزی و استقلال و پیاده شدن احکام اسلام برای ملت‌های دربند نیست» (امام خمینی، ۱۳۸۸ ج ۲۰: ۱۱۸).

«ما انقلابمان را به تمام جهانیان صادر می‌کنیم؛ چرا که انقلاب ما اسلامی است و تا بانگ لا اله الا الله و محمد رسول الله بر تمام جهان طنین نیفکند مبارزه هست، و تا مبارزه در هر کجای جهان علیه مستکبرین هست ما هستیم» (امام خمینی، ۱۳۸۸ ج ۱۷: ۲۶۰).

امام امت در یکی دیگر از بیانات خویش در مورد صدور انقلاب می‌فرمایند: «بحمدالله امروز قدرت ایرانی و قدرت اسلام در ایران به طوری است که توجه همه ملت‌های ضعیف را به خودش معطوف کرده است و اسلام صادر شد در سرتاسر دنیا. از این سیاه‌های عزیزی که در آمریکا هستند و تا آفریقا و تا شوروی و همه جا، نور اسلام تابیده است و توجه مردم به اسلام شده است. و منظور از صدور انقلاب همین بود و تحقق پیدا کرد و انشاءالله اسلام در همه جا غلبه بر کفر خواهد پیدا کرد» (امام خمینی، ۱۳۸۸ ج ۱۱: ۶۶).

## ۲-۷) معنا و مفهوم صدور انقلاب

پیروزی انقلاب اسلامی ایران سرآغاز تحقق وعده الهی برای رهایی مستضعفان بود. این انقلاب همچون مشعل فروزانی، راه رهایی ملت‌ها را از قید و بند استکبار جهانی روشن کرد و به گفته شهید والامقام محمدجواد باهنر، «انقلاب ایران، اسلام عزیز را در دنیا حیات تازه‌ای بخشید» (شهید باهنر، ۱۳۶۵: ۹۵).

گیزلاکرافت، دانشمند آلمانی شرکت‌کننده در همایش بین‌المللی گفتگوی فرهنگ‌ها: حافظ، گوته و پوشکین، با اعلام این مطلب گفت: «اسلام در دهه‌های اخیر به الگو و مکتب نیرومندی تبدیل شده که در سایه آن مبارزه شدید با مادیگری و برای احیای معنویت جریان دارد».

تجدید حیات جوامع اسلامی و رشد روزافزون معنویت و بیداری ملت‌های تحت ستم در سایه پیروزی انقلاب اسلامی باعث شد تا ماشین جنگ روانی غرب با تمام قدرت و توان خویش، پروسه مخدوش‌سازی چهره انقلاب اسلامی را با شیوه‌ها و ابزارهای مختلف به کار بندد تا در ارزش‌های اسلامی و امکان اجرای آنها در قرن بیستم شک و تردید ایجاد کند. یکی از توطئه‌های استعماری آنان، تحریف و وارونه جلوه دادن صدور انقلاب بود، به گونه‌ای که هدف از صدور انقلاب را که دعوت به اسلام بود به معنای تجاوز به سرزمین دیگران و جنگ و زورگیری معرفی کردند.

امام خمینی<sup>(ره)</sup> در مقام تبیین معنا و مفهوم صدور انقلاب اسلامی تصریح می‌کنند: «ما که می‌گوییم اسلام را می‌خواهیم صادر کنیم، معنایش این نیست که ما سوار طیاره بشویم و بریزیم به ممالک دیگر، یک همچو چیزی نه ما گفتیم و نه ما می‌توانیم. اما آنکه ما می‌توانیم این است که می‌توانیم به وسیله دستگاه‌هایی که داریم، به وسیله همین صداوسیما، به وسیله مطبوعات، به وسیله گروه‌هایی که به خارج می‌روند، اسلام را آن طوری که هست معرفی کنیم. اگر آن طوری که هست معرفی بشود، مورد قبول همه خواهد بود» (امام خمینی، ۱۳۸۸ ج ۱۸: ۳۶۴).

صدور انقلاب، صدور تجاوز و جنگ و به معنای گرفتن زمین‌های دیگران نیست ... صدور انقلاب به معنای صدور پیام و صدور رسالت انقلاب است. صدور ارزش‌هایی مانند استقلال، عدم وابستگی، خودکفایی، خصلت‌های انسانی پاک، ایمان، شرف، افتخار و حمایت از مستضعفان است» (شهید باهنر، ۱۳۶۵: ۳۶۴ و ۳۶۶).

امام خمینی<sup>(ره)</sup> در جایی دیگر، به منظور جلوگیری از هرگونه برداشت غلط از معنای صدور انقلاب خاطر نشان می‌سازند که معنی صدور انقلاب ما این است که این بیداری اسلامی در همه ملت‌ها ایجاد شود و صدور انقلاب با زور و کشورگشایی نیست، بلکه در پرتو اسلام و اخلاق اسلامی است.

امام در یکی از بیانات خویش در این باره می‌فرمایند: «اینکه می‌گوییم باید انقلاب ما به همه جا صادر بشود، این معنی غلط را از آن برداشت نکنند که ما می‌خواهیم کشورگشایی کنیم. ما همه کشورهای مسلمین را از خودمان می‌دانیم. همه کشورها باید در محل خودشان باشند، ما می‌خواهیم این چیزی که در ایران واقع شد و این بیداری که در ایران واقع شد و خودشان از ابرقدرت‌ها فاصله گرفتند و دست آنها را از مخازن خودشان کوتاه کردند، این در همه ملت‌ها و در همه دولت‌ها بشود. آرزوی ما این است» (امام خمینی، ۱۳۸۸ ج ۱۳: ۱۲۷).

مقام معظم رهبری نیز با اشاره به ضرورت شناسایی مفاهیم جدید انقلاب و عرضه آنها به مشتاقان و طالبان حقیقت در سطح جهان می‌فرمایند: «انقلاب اسلامی و نظام اسلامی، مفاهیم بکر و تازه‌ای در دنیا دارد، مفاهیمی دارد که اگر چه مشترکاتی با دنیا دارد، اما اختصاصاتی دارد که این را از شبیه خودش در مکاتب گوناگون و جریان‌های فکری و نحله‌های فکری دنیا جدا می‌کند؛ باید آن را دریاوریم و پایش هم بایستیم و بیان کنیم» (مقام معظم رهبری، ۸۰/۱۱/۱۷).

### ۳-۷) صدور ارزش‌های فرهنگی

صدور انقلاب در منظر و اندیشه امام راحل (ره) و مقام معظم رهبری، صدور پیام و رسالت انقلاب اسلامی و انتقال ارزش‌های معنوی و الهی به گوش جهانیان است که این امر در سایه زور و لشکرکشی انجام نمی‌شود، بلکه برای نیل به این هدف باید همه امکانات و ابزارهای پیام‌رسانی، محتوای پیام، موقعیت، زمان و مکان، و نیازهای مخاطبان در مناطق مختلف دنیا مورد توجه و دقت قرار گیرد.

انقلاب ما یک انقلاب فرهنگی بود و به تعبیر شهید مظلوم دکتر بهشتی «انقلاب ارزش‌ها» محسوب می‌شود. اکنون به طور اجمال به گوشه‌هایی از وظایف و اهداف راهبردی نظام در خصوص انتقال و ابلاغ ارزش‌های والای فرهنگی در عرصه بین‌الملل اشاره می‌کنیم:

بدیهی است، همانطوری که قبلاً نیز بیان شد، مهم‌ترین بُعد تأثیرگذاری نظام در دنیا، همان بُعد فکر و فرهنگ و اندیشه است که به فرموده رهبر فرزانه انقلاب: «اگر ما بتوانیم در صحنه فکر و فرهنگ کار شایسته‌ای انجام دهیم، همه تهدیدهای مادی دنیا خنثی خواهد شد» (مقام معظم رهبری، ۸۰/۱۱/۱۷).

## ۴-۷) صدور انقلاب در اندیشه حضرت امام خمینی(ره)

در یک برآورد کلی، می‌توان مهم‌ترین شاخص‌های جهانی بودن انقلاب اسلامی که به نوبه خود بازتاب اندیشه جهانی رهبر انقلاب اسلامی و بنیانگذار آن نیز است، در محورهای زیر طرح کرد و مورد بررسی قرار داد:

- ۱) تأکید بر اصول ثابت دعوت، نفی سبیل و حفظ دارالاسلام؛
- ۲) حمایت از مستضعفین و مظلومان عالم؛
- ۳) استکبارستیزی و ظلم‌زدایی؛
- ۴) تأکید بر «امت اسلامی».

اصل دعوت و صدور انقلاب، یکی از اصول اساسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی است که حضرت امام(ره) آن را تا سطح اهداف غیر قابل تسامح نهضت دینی ایران ارتقا داده و به عنوان رسالت و وظیفه کارگزاران نظام اسلامی معرفی نموده‌اند: «مسئولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست. انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت(عج) است... مسائل اقتصادی و مادی اگر لحظه‌ای مسئولین را از وظیفه‌ای که بر عهده دارند، منصرف کند، خطر بزرگ و خیانت سهمگین را به دنبال دارد. باید دولت جمهوری اسلامی تمامی سعی و توان خود را در اداره هرچه بهتر مردم بنماید، ولی این بدان معنا نیست که آنها را از اهداف عظیم انقلاب که ایجاد حکومت جهانی اسلام است، منصرف کند» (امام خمینی، ۱۳۸۸ ج ۲۰: ۱۱۸).

عتبات عالیات، آثار و مکان‌های مقدس عراق که در اصطلاح از آن به «عتبات عالیات» یاد می‌شود. از لحاظ لغوی، «عتبات» جمع واژه «عتبه» است و به آستانه در گفته می‌شود؛ جایی که مماس با زمین قرار می‌گیرد. آستانه در نخستین جایی است که زائر به هنگام ورود به حرم، بر آن قدم می‌گذارد.

مجموعه عتبات شامل پنج منطقه است:

- ۱) نجف اشرف شامل حرم امام علی<sup>(ع)</sup> و سایر آثار آن؛
- ۲) کوفه، شامل مسجد کوفه و مقابر و مقام‌های صحابه و یاران امام علی<sup>(ع)</sup>؛
- ۳) کربلا، شامل حرم و مرقد امام حسین<sup>(ع)</sup>، شهیدان کربلا و نیز حرم حضرت ابوالفضل<sup>(ع)</sup>؛
- ۴) کاظمین، شامل مرقد امام کاظم<sup>(ع)</sup> و امام جواد<sup>(ع)</sup> و نیز بغداد و مدائن؛
- ۵) سامرا، شامل مرقد امام هادی<sup>(ع)</sup>، امام عسکری<sup>(ع)</sup> و سرداب غیبت (قائدان ۱۳۸۳: ۲۹).

## ۸) تأثیرات زیارت ائمه بر فرد و جامعه

### ۸-۱) تأثیرات فردی

دنیای امروز با وجود پیشرفت و تحولی که بر حسب ظاهر پیدا کرده است، در واقع پر از نگرانی‌ها، اضطراب‌ها و ترس‌ها و دلواپسی‌های شخصی است که ایجاد عقده‌های روانی می‌کند. همین عقده‌ها هم منشأ بسیاری از بدبختی‌های نسل ماست و این فاجعه‌ای است که جامعه غرب را در لجنزار خود فرو برده، و دردی است بی‌درمان که روان‌شناسان شرق و غرب به آن اعتراف می‌کنند. این دردها را درمانی جز توجه به معنویت، دین و اخلاق و تقویت آن در وجود انسان‌ها نیست.

امروزه، نقش مذهب و عقاید مذهبی در بهداشت روانی و سلامت روحی بسیار مورد توجه محققان و دانشمندان قرار گرفته است و به انجام تحقیقات بسیار متعدد و متنوع منجر شده است و در نهایت همه این تحقیقات، نقش مثبت و مؤثر مسائل دینی و مذهبی را در بهداشت روانی تأیید می‌کند.

بنابراین زیارت و دعا که در آیین نورانی اسلام از جایگاه بسیار رفیع برخوردار است، می‌تواند در برطرف نمودن نیازهای معنوی و روحی انسان نقش سازنده‌ای داشته باشد.

می‌توان تأثیر روحی \_ روانی زیارت را چنین برشمرد:

(الف) گناه‌زدایی: گناه اثری تاریک بر دل آدمی می‌گذارد و میل و رغبت به انجام کارهای نیک و خدایی را کاهش می‌دهد. در عوض زیارت، بندگی و یاد خدا، وجدان خدایی را در دل انسان پرورش می‌دهد و علاقه به انجام کار نیک را در وجود انسان بیشتر کرده، موجب تقرب به پروردگار و دوری از فساد و شرّ و گناه می‌گردد (إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ) (عنکبوت/ ۴۵).

(ب) درمان رذایل اخلاقی: در نهج‌البلاغه پس از اشاره به پاره‌ای از صفات رذیله در رفتار انسانی، از جمله سرکشی، ظلم و تکبر آمده است: چون بشر در معرض آفات متعدد اخلاقی و بیماری‌های روانی قرار دارد، خداوند متعال به وسیله نماز و دعا بندگان مؤمن خود را از گرفتاری در دامان این صفات شیطانی حفظ و حراست می‌کند (نهج‌البلاغه/ خطبه ۲۳۴). زیارت نیز از این تأثیر بی‌بهره نیست.

(ج) نورانیت و بصیرت دل، زهد و وارستگی از لذات مادی.

(د) جلب توجه و نظر الهی به خود.

(هـ) آرامش قلبی و قدرت روحی. أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (رعد/ ۲۸).

اهل ایمان به برکت وجود ارتباط سازنده با پروردگار، طبق تصریح قرآن (فتح/ ۴) در آرامش و امنیت روانی کامل به سر می‌برند. از آنجا که نابهنجاری‌های روانی و رفتاری در انسان هنگامی شروع می‌شود که احساس ناامنی در انسان به شدت حاکم گردد، پس می‌توان با الهام گرفتن از آموزه‌های دینی و انجام مناسکی همچون زیارت و دعا و برقراری پیوندی قوی با خالق متعال، بر این ناامنی غلبه نمود و سرانجام به سلامت روحی و بهداشت روانی فرد کمک کرد.

حضور در اماکن مقدس و زیارتگاه‌ها و یا شرکت در مراسم مذهبی جمعی، سبب می‌شود که فرد در هماهنگی با محیطی که در آن قرار گرفته برای دقایق یا

ساعاتی کشمکش‌های درونی و تضادهای روانی خویش را به فراموشی بسپارد. "نیس" و "ویتتراب" دو پژوهشگر غربی طی بررسی جامعی که در مورد ۴۰۰ نفر انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که شرکت افراد در مراسم دینی از قبیل زیارت و عبادت، با کاهش اختلالات روانی آنها همراه است. همچنین آنها به این نتیجه رسیدند که شرکت در مناسک دینی و حضور در اماکن زیارتی، باعث کاهش اضطراب و عصبانیت و اختلالات روانی می‌شود (dari.irib.ir).

## ۲-۸) تأثیرات اجتماعی

### الف) نقش امامزاده در شهر

امامزاده‌ها در شهرها یک ناحیه مرکزی مهم را به وجود می‌آورند. در ایران اهمیت مذهبی این ساختمان‌ها فراتر از اهمیت مسجد جامع است. امامزاده‌ها اغلب به مکان‌های اصلی برای دیدار و تجمع شهروندان و نیز زیارت تبدیل می‌شوند. وجود امامزاده‌ها در ایران از چنان اعتباری برخوردار بوده است که در بسیاری از موارد دلایل عمده تأسیس اولیه یا توسعه بعدی شهرها به شمار می‌آمدند. یک مثال بارز از این دست، شهر بزرگ مشهد، دومین شهر بزرگ ایران است. مشهد در اوایل قرن نهم میلادی روستایی به نام سناباد بود. در اثنای آن قرن، امام رضا<sup>(ع)</sup> هشتمین امام شیعیان مسموم گردیده و به روایت شیعیان در این دهکده مدفون شد. حرم امام رضا<sup>(ع)</sup> بازدیدکنندگان و زائران را از اکناف جهان شیعه جذب کرد و به تدریج روستای کوچک سناباد به یک شهر عمده مبدل گردید.

نام سناباد به مشهد تبدیل شد و به تدریج از دو شهر باستانی خود یعنی نیشابور و طوس اعتبار بیشتر یافت. این شهرها در خراسان واقع در شمال شرقی ایران قرار داشتند. طوس طی اولین دهه قرن سیزدهم به وسیله قوم مغول ویران گردید و جمعیت بازمانده، به شهر مشهد نقل مکان کردند و به این ترتیب مشهد جایگزین طوس شد و به نخستین شهر خراسان تبدیل شد.

ناحیه پیرامونی حرم شامل حیاط‌ها، مساجد، شبستان‌ها، مدارس، کاروانسراها و بازارها می‌شود.

این مجموعه به تنهایی یک شهر را تشکیل می‌دهد. تا اواسط قرن گذشته دیواری بر گرد این قسمت وجود داشت که قسمت مطهر را از بقیه شهر مشهد کاملاً مجزا می‌کرد. حرم به عنوان مرکز اصلی شهر، کانونی بود که خیابان‌ها و کوچه‌های بسیاری به صورت شعاعی از آن به اطراف منشعب می‌شدند. خیابان‌ها توسط دیوار شهر محصور بودند. این دیوار بارها همراه با رشد شهر در دوره‌های مختلف تاریخی در مکان جدیدش تجدید بنا گردید.

حرم امام رضا<sup>(ع)</sup> به خاطر اهمیت فوق‌العاده مذهبی - فرهنگی خود همچنان به عنوان هسته اصلی شهر مشهد باقی مانده و موقعیت مکانی آن بر ساختار شهر تأثیر داشته است؛ به این معنا که مورفولوژی سستی مشهد از مورفولوژی اکثر شهرهای دیگر ایران تبعیت نمی‌کند. اغلب شهرها عمدتاً به عنوان مراکز تجاری دارای بازار به مثابه هسته مرکزی به راه توسعه خود افتاده‌اند، در حالی که در مشهد حرم، هسته اصلی شهر را تشکیل می‌دهد.

#### ب) نقش امامزاده بر حفظ هویت اسلامی

مسائل مختلفی در حفظ هویت و ایجاد همبستگی عاطفی اجتماعی جامعه مؤثر است. از این میان می‌توان به نقش عمده بناهای مذهبی به عنوان یکی از مکان‌های هویت‌بخش و ارتقادهنده فرهنگ اسلامی اشاره نمود.

بناهای مذهبی در بسیاری از شهرهای کشور اسلامی ایران به عنوان عامل شاخص هویت شهری شناخته می‌شود. در این راستا می‌توان نقش امامزاده‌ها را در تثبیت هویت و فرهنگ اسلامی بیان نمود. امامزاده‌ها از دیرباز سبب جذب جمعیت و تلاقی افکار و فرهنگ مردمی است که بخشی از باورهای اعتقادی و مذهبی‌شان در آن تجلی پیدا می‌کند. اهمیت و ضرورت حفظ آثار کهن نه به عنوان پدیده‌های نمادین، بلکه به دلیل شناخت سیر تحول و تکامل تاریخ

شهرسازی و تمدن شهرنشینی، حفظ هویت و اصالت شهری و تبیین حیات شهری بر اساس شواهد و مدارک علمی همواره مورد توجه بوده است. بناهای امامزادگان با توجه به اعتقادات مسلمانان و احترام ویژه آنان، مکان‌هایی هستند که از دیرباز نقش ارتقای هویت شهری و اسلامی شهروندان را بر عهده داشته‌اند. هویت شهری وجه تمایز شهری از شهر دیگر است که این امر موجب می‌شود حس تعلق مکانی در شهروندان به وجود آید و در ساخت و توسعه شهر خود و بهره‌گیری از اقسام نمادهای مذهبی مشارکت کنند.

### ج) نقش مکان‌های زیارتی در همبستگی اسلامی

اسلام علاوه بر کنگره سراسری سالانه در مکه معظمه توانسته است همواره گردهمایی‌های مذهبی، فرهنگی و اقتصادی خود را برگزار کند. همچنین از نظر سیاسی توانسته در صورت بروز اختلاف میان برخی کشورهای اسلامی، در رفع آن از فکر و اندیشه یکی از اعضا و یا از وجدان عمومی امت اسلامی استمداد بطلبد و از نقش، تأثیر فرهنگی و بار احساسی اوقات و اماکن اسلامی، مثل ماه رمضان و یا شهر مکه، پیوسته در این زمینه استفاده کند (آندره و هانری، ۱۳۸۱: ۶۴۳). از آنجا که مکان‌ها شامل ارزش‌های ویژه و خاص خود هستند، می‌توانند بار احساسی فراوانی برای انسان‌ها همراه داشته باشند (مویر، ۱۳۷۹: ۳۴). مکان‌های زیارتی جهان اسلام از ارزش‌های والای مذهبی و فرهنگی در بین مسلمانان برخوردار هستند و به عنوان تداعی‌کننده چنین بار احساسی برای مسلمانان، می‌توان با استفاده و تقویت این بار احساسی اتحاد و انسجام را بین مسلمانان و کشورهای اسلامی تقویت کرد.

### ۳-۸) تأثیرات سیاسی

از جمله نتایج زیارت می‌توان به آموزش تسلیم‌ناپذیری، دلاوری و غیرت‌ورزی نسبت به اسلام، دفاع از فضیلت و کرامت انسانی، نشانگر اعتراض سیاسی بودن و ... اشاره کرد.

- زیارت دین را به مردم یادآور می‌شود و به یادشان می‌آورد که باید از سنت نبوی و آیین محمدی، که اهل بیت نبوت و خاندان رسالت آن را پاس داشته‌اند، پیروی کرد.

- زیارت درس عزت‌طلبی، تسلیم‌ناپذیری، دلاوری و غیرت‌ورزی نسبت به اسلام و دفاع از فضیلت و کرامت انسانی و همچنین حرمت انسان‌ها را به انسان‌ها می‌آموزد. نمونه آن می‌توان پس از شهادت امام حسین<sup>(ع)</sup> به گروه توابین اشاره کرد. چون توابین به شمار نزدیک به چهار هزار تن و به فرماندهی سلیمان بن صُرد خزاعی، با شعار خونخواهی حسین بن علی<sup>(ع)</sup> و کشتن قاتلان او قیام کردند، در ربیع الأول سال ۶۵ ق. به زیارت آرامگاه امام رفتند و در پیرامون این آرامگاه گرد آمدند. آنها یک شبانه روز در کربلا ماندند و سپس به عین الوردی کوچیدند (صدر، بی‌تا: ۲۳).

- زیارت نشان‌دهنده ترس حاکمان ظالم از رفت و آمد مردم به امکان زیارتی است که تاریخ از این نمونه‌ها فراوان به یاد دارد: ابرهه برای انهدام کعبه حرکت کرد تا آنجا را ویران کند و صنعا معبد عمومی عرب و مرکز شرق گردد. زمانی نیز که مردم برای زیارت آرامگاه امام حسین<sup>(ع)</sup> می‌رفتند این امر خشم هارون را برانگیخت و او را بر آن داشت که از آن آرامگاه‌های پاک انتقام بگیرد. هارون مشتی از مردمی را که خداوند بر دل‌هایشان مهر نهاده و خوف خویش را از آنان ستانده بود، روانه ساخت تا مرقد آن امام را که چراغ هدایت راه نجات آت بود ویران سازند. فرستادگان هارون دو مسجدی را که بر مرقد امام و بر مرقد حضرت ابوالفضل<sup>(ع)</sup> برپا شده بود ویران ساختند و بنا و نشانی که از میراث فرهنگی امت در آنجا بود از میان بردند. هارون همچنین از آنان خواسته بود درخت سدري را که در کنار مرقد امام<sup>(ع)</sup> روئیده بود قطع کنند و جای قبر را نیز با خاک یکسان سازند. این هم، بدان هدف بود که زائران آن حضرت به بارگاه او راه نیابند و آهنگ زیارت او نکنند. هارون همچنین مردانی مسلح گماشت تا مانع رسیدن مردم بدان مرقد نورانی شوند (صدر، بی‌تا: ۲۸).

- زیارت می‌تواند انگیزه مهمی برای آزادی یکی از مقدس‌ترین اماکن مذهبی، بیت‌المقدس، که سالیان درازی زیر سلطه و اشغال است، باشد.

- زیارت می‌تواند نشانگر اعتراض سیاسی باشد. در شروع حرکت مشروطه پس از ایستادگی عین‌الدوله در برابر خواسته‌های مردم و روحانیت، آیت‌الله بهبهانی، آیت‌الله طباطبایی و آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری یک ماه در حرم حضرت عبدالعظیم متحصن شدند. در نهایت علاءالدوله حاکم تهران عزل و بنا شد عدالتخانه تأسیس گردد (مدنی، ۱۳۸۰: ۱۱۵). در ۲۵ جمادی الاول ۱۳۲۴ ه. ق حدود هزار نفر که در رأس آنها آیت‌الله بهبهانی و آیت‌الله طباطبایی بودند به سوی قم حرکت، و مهاجرت کبیر را شروع کردند که موجب شد مظفرالدین شاه، عین‌الدوله صدراعظم را برکنار، و فرمان مشروطیت را هم صادر کند (مدنی: ۱۳۸۰: ۱۱۶ و ۱۱۷).

- زیارت می‌تواند سرآغاز مبارزات سیاسی مردم یک کشور باشد. اعتراض به ماجرای کشف حجاب در مسجد گوهر شاد مشهد که در بین شهرهای ایران به دلیل وجود حرم مطهر حضرت علی بن موسی الرضا<sup>(ع)</sup> از تقدس خاصی برخوردار است و همه ساله میلیون‌ها نفر برای زیارت می‌آیند از این دست است.

- زیارت می‌تواند مبنای ادعای کشوری برای رهبری جهان اسلام باشد. وجود مکه و مدینه در کشور عربستان موجب شده است که این کشور مدعی رهبری جهان اسلام باشد.

#### ۴-۸) تأثیرات اقتصادی

زیارت در بعد اقتصادی، اشتغال‌زایی، ایجاد درآمد ارزی برای کشور، توسعه شبکه‌های ارتباطی و حمل‌ونقل و جز آن را موجب می‌شود. جهانگردی پدیده‌ای است که از دیرباز در جوامع انسانی مختلف وجود داشته است، اما با ورود به عصر مدرن به صورت یک صنعت سودآور در آمده و مورد توجه بسیاری از

کشورهای دنیا قرار گرفته است و هر ساله با رشد و توسعه این صنعت چند وجهی مواجه بوده‌ایم.

با نگاهی گذرا به درآمدهای جهانگردی کشورهای مختلف، به این نتیجه می‌رسیم که نگاه کشورهای مختلف دنیا، به توسعه جهانگردی با اهداف مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ... کاملاً متفاوت بوده است. بیشتر کشورها، توسعه اقتصادی را در درجه اول اهمیت قرار داده‌اند، به این دلیل است که جهانگردی به سرعت رشد یافته و به بزرگ‌ترین صنعت دنیا تبدیل شده، منافع عمده اقتصادی را به اقتصاد ملی کشورها وارد کرده است.

بر اساس آمارهای موجود، جهانگردی ۱۰ درصد از درآمدها و شغل‌های دنیا را به وجود آورده است و پیش‌بینی می‌شود که این رقم تا سال ۲۰۱۰ به دو برابر برسد. از دیدگاه اقتصادی، اصلی‌ترین کارکرد صنعت جهانگردی، کسب درآمدهای ارزی، توزیع مجدد درآمدها، ایجاد زمینه اشتغال، سرمایه‌گذاری و ایجاد ارزش افزوده، همچنین فروش کالاها و خدمات مورد نیاز گردشگرهاست. صنعت توریسم و سهم آن در اقتصاد ملی کشورها از مباحث مهمی است که مورد توجه صاحبان امر قرار گرفته است و ارتباط تنگاتنگی با صنایع دیگری مانند هتل‌داری، حمل‌ونقل، آژانس‌های مسافرتی، صنایع دستی، رستوران‌داری، صنایع غذایی، کشاورزی و... دارد.

خلاصه آن که زائر به خدماتی احتیاج دارد تا او را در تهیه مایحتاج سفر خود یاری کند. این خدمات نه تنها نیازهای زائر را تأمین می‌کند، بلکه موجب به وجود آمدن مشاغل جدید، و مانع از خروج پول‌های نقد از محل مورد بازدید می‌شود.

برای مثال، در کشور ایران، ۵۰ درصد گردشگران را گردشگران زیارتی تشکیل می‌دهند. در سال ۱۳۸۵، ۶۲۷ هزار نفر از گردشگران ورودی به کشور برای زیارت به مشهد مقدس سفر کردند. بیش از ۸ هزار بقاع متبرک در کشور وجود

دارد، با معرفی این بقاع به مردم، می‌توان در جهت جذب گردشگر زیارتی، از این ظرفیت استفاده کرد (خبرگزاری مهر، ۱۳۸۶/۰۶/۰۹).

به صورت فشرده تأثیرات اقتصادی زیارت امامزادگان را می‌توان چنین برشمرد:

- در واقع توریسم مذهبی، نوعی سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی در داخل کشور است و آثار آن، در تمامی بخش‌های اقتصادی، اثر توسعه‌ای دارد.

- هر زائر، وقتی به شهری مذهبی سفر می‌کند، بعد از زیارت سعی دارد از دیدنی‌های دیگر هم بازدید داشته باشد. بنابراین زیارت و سیاحت همراه هم صورت می‌گیرد که به رشد اقتصادی و فرهنگی شهر مذهبی می‌انجامد.

- برای زائر خرید جاذبه خاص خود را دارد؛ چرا که سفر به شهر زیارتی و خرید سوغات برای اقوام و دوستان با هم عجین شده است. معمولاً بازارهای سنتی و مدرنی وجود دارد که هر مسافری را ترغیب به خرید می‌کند. این بازارها که از صدها غرفه و فروشگاه تشکیل شده است، هر ساله بازدیدکنندگان و خریداران فراوانی دارد. این فعالیت‌ها موجب ایجاد درآمد و ایجاد فرصت شغلی است. پاره‌ای از کارکردهای مراکز توریستی و زیارتی عبارتند از:

- ایجاد درآمد ارزی برای کشور؛

- ایجاد درآمد برای دولت از راه دریافت مالیات و عوارضی که ناشی از فعالیت‌های مربوط به صنعت گردشگری زیارتی است؛

- تهیه مایحتاج زائران. همچنین ایجاد همه زیربنای مورد نیاز و ارائه خدمات به زائران و جز آن که موجب اشتغال‌زایی است و به رونق صنایع داخلی کشور می‌انجامد؛

- توسعه شبکه حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، هوایی و گاه دریایی؛

- توسعه خدمات مسافری، شامل آژانس‌های مسافرتی، کاروان‌های زیارتی، هتل‌ها و بیمارستان‌ها؛
- تحرک در امر ساختمان‌سازی با توجه به نیازهای ساخت تجهیزات مورد نیاز در شهرهای توریستی؛
- توسعه امکانات زیربنایی مورد نیاز شهرهای توریستی، مانند نیروگاه‌ها و سیستم فاضلاب شهری؛
- توجه خاص به محیط زیست برای حفاظت از امکانات طبیعی مانند آب، هوا و خاک؛
- توسعه صنایع غذایی و زیرمجموعه‌های مربوطه، مانند صنایع کشاورزی، دامپروری و باغداری؛
- توسعه و رونق صنایع دستی به دلیل تقاضای فراوان زائران، برای صنایع دستی آن شهر زیارتی خاص و کشور مربوطه (ناصح ستوده‌منیره، ۱۳۹۳/۴/۳۱).

## ۹) نتیجه‌گیری

انقلاب اسلامی ایران که در سال ۵۷ به رهبری حضرات امام خمینی<sup>(ره)</sup> و با پشتیبانی ملت شریف ایران به پیروزی رسید به دلیل رهبر دینی بودن امام و مسلمان بودن ملت ایران و با توجه به شعارهای آن، یک انقلاب دینی با پیروی از مکتب ائمه معصومین بود. با توجه به اینکه در حال حاضر سیزده ائمه ما در قید حیات نیستند و امام عصر<sup>(عج)</sup> هم در غیبت به سر می‌برند، وجود مرقد‌های شریف ائمه به عنوان پایگاه‌های معنوی عظیم برای شکل‌دهی و انسجام‌دهی امت اسلامی نقش به سزای دارد.

برای نفس دو نوع علاقه نسبت به بدن وجود دارد: علاقه صوری و علاقه مادی. البته مرگ موجب قطع علاقه صوری می‌شود، اما علاقه مادی همچنان

پایدار است و به همین دلیل زیارت قبور تشریع و جایز شمرده شده است. بنابراین وجود عتبات در کشور عراق یک فرصت استثنایی برای انقلاب اسلامی است که هر ساله میلیون‌ها انسان عاشق اهل بیت برای زیارت عتبات با هزینه خودشان به عراق سفر می‌کنند که عمدتاً هم به خاطر ویژگی‌های انقلاب اسلامی شیفته معارف انقلاب می‌باشند و این بهترین فرصت برای گسترش فرهنگ و ارزش‌های انقلاب است. آستانه‌های مقدسه ائمه اطهار<sup>(ع)</sup> برای شکل‌دهی نظام امامت یک منبع قدرت نرم استثنایی است. آستانه‌های مقدس ائمه اطهار<sup>(ع)</sup> دارای ابعاد و ویژگی‌های مختلفی برای گسترش فرهنگ و ارزش‌های انقلاب هستند که به طور ویژه می‌توان به ویژگی‌های اساسی و عمده "فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی" اشاره کرد.

باتوجه به اینکه سالانه میلیون‌ها انسان عاشق و علاقه‌مند با شور و اشتیاق و با هزینه شخصی و با تحمل سختی‌ها به این پایگاه‌های معنوی جهان اسلام مراجعه می‌کنند که خیل عظیمی از این زائران عاشقان و دلداگان انقلاب اسلامی و به ویژه بسیجان هستند، متولیان شکل‌دهی بسیج برای تحقق بسیج جهان اسلام می‌توانند با تدوین راهبردهای مناسبی با سازماندهی مطلوب از فرصت استثنایی زیارت عتبات عالیات و به خصوص راهپیمایی اربعین حسینی برای گسترش فرهنگ و ارزش‌های انقلاب اسلامی بهره گیرند. چنین حرکت اجتماعی بزرگی بدون سازماندهی و پشتیبانی دولت‌ها بر مبنای شور و شعور ملت‌های مختلف در دنیا وجود ندارد و چنین ویژگی‌هایی می‌تواند بستر ساز حرکت عظیم و گسترده انقلاب اسلامی جهانی شود.

## کتابنامه

- (۱) قرآن کریم
- (۲) امام علی - ع - ۱۳۷۹، نهج البلاغه، ترجمه دشتی، قم انتشارات لقمان
- (۳) امام خمینی ۱۳۶۶ پیام برائت از مشرکان، تهران سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی
- (۴) امام خمینی، ۱۳۶۹ صحیفه نور، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی
- (۵) امام خامنه‌ای ۱۳۸۰/۱۱/۱۷ دیدار با اعضای شورای عالی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
- (۶) باهنر محمدجواد، ۱۳۷۸ نقش قیامتی انقلاب اسلامی، تهران، نشر فرهنگ اسلامی
- (۷) جان ال اسپوزیتو، ۱۳۸۲ انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن، ترجمه محسن مدیر شانه‌چی تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران
- (۸) جمشیدی، محمدحسین، ۱۳۷۷ اندیشه سیاسی شهید رابع سید محمدباقر صدر، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی
- (۹) حسن حمید، ۱۳۶۳ فرهنگ حمید، تهران: انتشارات امیر کبیره.
- (۱۰) شیخ طوسی، ابو جعفر محمد ۱۴۱۱ ق «مصباح المتهجد» بیروت، مؤسسه فقه الشیعه
- (۱۱) سید جواد ورعی ۱۳۷۸، امام خمینی و احیای تفکر اسلامی، تهران نشر عروج
- (۱۲) سالاری محمد ۱۳۸۲ انقلاب اسلامی و صدور ارزش‌های فرهنگی تهران فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۵
- (۱۳) شهید باهنر محمد جواد ۱۳۸۷ مباحثی پیرامون فرهنگ انقلاب اسلامی، تهران فرهنگ اسلامی
- (۱۴) دیلمی حسن ۱۳۷۹ ارشادالقلوب، قم ترجمه سلگی، نشر ناصر
- (۱۵) زاهدی مرتضی ۱۴۱۱ ق اسرار عاشقان ومقامات عارفان؟، بیروت، مؤسسه الفقه الشیعه
- (۱۶) علی بابایی غلامرضا و آقایی، بهمن ۱۳۶۷، ترمینولوژی انقلاب، جنگ، کودتا، تهران، نشر ویس
- (۱۷) عیوضی، محمد رحیم، ۱۳۹۱ درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی ایران، قم، دفتر نشر معارف
- (۱۸) قائدان اصغر ۱۳۸۳، عتبات عالیات قم، نشر مشعر
- (۱۹) قنبری، آیت، ۱۳۸۶ اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری، تهران، زمزم هدایت
- (۲۰) صدر، سید حسن. (بی تا) نزهة اهل الحرمین فی عمارة المشهدين، چاپ کربلا
- (۲۱) مجلسی محمدباقر ۱۴۰۳ بحار الأنوار بیروت ناشر مؤسسه الوفاء
- (۲۲) محمدباقر حشمت‌زاده، ۱۳۷۸ تحلیل و شناخت انقلاب اسلامی در ایران تهران دانش و اندیشه معاصر
- (۲۳) محمد بن علی بن شهر آشوب (۵۸۸ هـ)، مناقب ۱۳۷۶، نجف اشرف، المكتبة الحیدریة
- (۲۴) مدنی سیدجلال الدین ۱۳۸۰ تاریخ سیاسی معاصر ایران، قم، دفتر انتشارات اسلامی
- (۲۵) محمدرضا حکیمی و دیگران ۱۳۶۸، الحیاء، تهران دلیل ما

- (۲۶) مرتضی مطهری ۱۳۵۸، آشنایی با علوم قرآن، تهران، صدرا
- (۲۷) مطهری مرتضی ۱۳۶۹ حماسه حسینی تهران صدرا
- (۲۸) مطهری مرتضی، ۱۳۹۱ مجموعه آثار تهران صدرا
- (۲۹) مظاهری سیف، حمید رضا ۱۳۸۳ دستاوردهای انقلاب اسلامی در حوزه اندیشه تهران فصلنامه رواق اندیشه، شماره ۳۶
- (۳۰) محمد بن الحسن حرّ عاملی ۱۴۱۴، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام
- (۳۱) مینو افشاری راد و علی آقابخشی، ۱۳۸۳ فرهنگ علوم سیاسی تهران: چاپار
- (۳۲) مویر، ریچارد. (۱۳۷۹). درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی، دره میر حیدر و یحیی صفوی، تهران: سازمان جغرافیای نیروهای مسلح
- (۳۳) میکال آندره و لوران هانری. (۱۳۸۱). اسلام و تمدن اسلامی، حسن فروغی، تهران: سمت.
- (۳۴) ناصح ستوده منیره ۴/۳۱ / ۱۳۹۳ فلسفه زیارت امامزادگان و نقش آن در جامعه دینی/سایت سازمان اوقاف و امور خیریه
- (۳۵) نوروزی، محمد جواد، ۱۳۹۱ دست در دست صبح (انقلاب اسلامی) دفتر نشر معارف، قم
- (۳۶) نوری میرزا حسین ۱۴۰۸ هق مستدرک الوسائل، قم مؤسسه آل البيت لاحیاء التراث
- (۳۷) الحسینی الجلالی محمد حسین ۱۴۱۴ ق مزارات أهل البيت (علیه السلام). بیروت مؤسسه اعلمی
- (۳۸) عصمتی پور محمد حسین ۱۳۸۵ آشنایی بابسیج تهران. معاونت آموزش
- (۳۹) فرهیخته. شمس الدین، ۱۳۷۷، فرهنگ فرهیخته، تهران، نشر اطلاعات
- (۴۰) «آشوری»، داریوش ۱۳۷۴ تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ، تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا
- (۴۱) حنیش، عبد الصابر، فرهنگ و گفتگوی تمدن‌ها»، سایت اینترنتی مجتمع جامعه مدنی افغانستان، [www.acsf.af](http://www.acsf.af)
- (۴۲) رضا شریف زاده - جنگ فرهنگی واقعیت یا توهم. (هشتم آبان ۱۳۹۰) روزنامه کیهان، شماره ۲۰۰۶۱، صفحه ۶
- (۴۳) غلامرضا علی بابایی، فرهنگ سیاسی آرش، تهران: نشر آشیان، ۱۳۷۴، ص ۴۰۷
- (۴۴) سیمبر رضا ۱۳۹۳ اشاعه فرهنگی انقلاب در دیپلماسی عمومی، خبرگزاری فارس
- (۴۵) دادگران سید محمد ۱۳۸۵ مبانی ارتباط جمعی، تهران: نشر اطلاعات
- (۴۶) «سلیمی» محسن ۱۳۸۳ فرهنگ گرایی، جهانی شدن و حقوق بشر، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه ایران
- (۴۷) زهره/محمد علی فرهنگ، متمایز کننده جوامع از یکدیگر است (سیزدهم دی ماه ۱۳۸۹) رسالت، شماره ۷۱۷۰ ص ۱۹
- (۴۸) آرنت، هانا، ۱۳۶۱ انقلاب، ترجمه: فولادوند، عزت الله، تهران، خوارزمی
- (۴۹) حسین بشیریه، ۱۳۸۲ آموزش دانش سیاسی، مبانی علم سیاست نظری و تأسیسی تهران: نگاه معاصر
- (۵۰) قمی، شیخ عباس ۱۳۸۴ نفس المهموم، ترجمه ابوالحسن شعرانی، قم، قائم آل محمد

- (۵۱) «طبریمحمد بن جریر» ۱۳۵۲ تاریخ طبری؛ ترجمه: «ابولقاسم پاینده» ج ۵ نشر «بنیاد فرهنگ ایران»
- (۵۲) جوادی آملی عبدالله، ۱۳۸۱، شکوفایی عقل در پرتو نهضت عاشورا، قم، انتشارات اسلامی
- (۵۳) سید بن طاوس، ۱۳۴۸ ش الیهوف فی قتلی الطفوف، تهران، نشر جهان
- (۵۴) خوارزمی، ۱۴۲۳ موفق بن احمد، مقتل الحسین علیه السلام الخوارزمی، قم، انوار الهدی
- (۵۵) پریر کلر ویلانش، ایران: انقلاب به نام خدا، ترجمه قاسم صفری،
- (۵۶) آر. بروس داکلاس، کنت آر. هارد، تام باتلمور و استنلی پین، ۱۳۸۴، ایدئولوژی‌های معاصر، ترجمه علیرضا کاهر، تهران، دفتر پژوهش و تدوین تاریخ انقلاب اسلامی،
- (۵۷) سخاوتی نصرالله ۱۳۸۳، اسلام و دموکراسی، قم، مرکز مطالعات و پژوهش‌های حوزه علمیه